

מסדר החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ר ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ר ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושבע

גליון זה מוקדש כולו לרמב"ן לשנת ה-700 לעלותו ארצה

וישלה (תשכ"ח)

פרק ל"ב

א. שאלה כללית:

רמב"ן י"ב ר' ו"ה ויעבר אברם בארץ: אמר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה, ואסרו (תנחומא לך-לך) כל מה שאירע לאברהם סימן לבנים, ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפיות הנארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאלו הם מקרים פחותים, אין בהם תועלת; וכלם באים ללמוד על העתיד.

רמב"ן בהקדמה לפרשת וישלח: בכתבה הפרשה הזאת להודיענו כי הציל הקב"ה את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו ושלח סלאך והצילנו; וללמדנו עוד, שהוא לא בטח בצדקו והשתדל בהצלחתו בכל יכולתו. ויש בה עוד רמז לדורות, כי כל אשר אירע לאבינו עם עשר אחיו, יארע לנו תמיד עם בני עשו וראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק שנזמן עצמנו לשלושה דברים שתזמין הוא עצמו, לתפילה לדורות ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהציל, וכבר לאו רבותינו הרמז הזה סן הפרשה הזאת כאשר אפרש (לפ' ס' ו) והיה המחנה הנשאר לפליטה).

רמב"ן ד' ו"ה אל עשו אחיו ארצה שעיר. בעבור היות נגב ארץ ישראל על יד אדום ואביו יושב בארץ הגגב, יש לו לעבור דרך אדום או קרוב שטם, על כן פתח אגלי ישמע עשו והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו. וכבר תפסדו המכשמים על זה: אמרו בבראשית רבה (ע"ה ב'): (משלי כ"ו י"ז) "מחזיק באזני כלב עובר סתעבר על ריב לא לו" אמר לו הקב"ה: לדרכו היה מהלך (= עשו היה הולך לדרכו) (לא רצה להתגרות ביעקב) וחיתת משלח אצלו ואומר לו: כה אמר עבדך יעקב! (עד כאן דברי המדרש). ועל דעתו גם זה ירסוז, כי אבחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שגו באו בנרית עם הרומנים, ומתם שבאו ברומה והיא היתה סובת נפילתם בידם, וזה מוזכר בדברי רבותינו ומפורסם בספרים.

רמב"ן י"ז ד"ה ורוח תשימו בין עדר לעדר. כדי להשביע עיניו של אותו רשע ולתרוהו על הדורות. וסברו בבראשית רבה שיש בזה רמז: אמר יעקב לפני הקב"ה: "רובנו של עולם, אם יהיו צרות באות על בני - לא תביא אותן זו אחר זו, אלא הרוח להם סצרותיהם", עשה רמז, שיהיו המססים והארגנות שיגבו בני עשו מזרעו ברוח והפרש בין זו לזו.

1. מהי בקרתו של הרמב"ן - בעקבות חז"ל - להחנהגות יעקב בפרקנו?
2. כיצד אין בקורת הרמב"ן (לפ' ד' ו"ה אל עשו) על התנהגות יעקב עומדת בסתירה לדבריו בהקדמה לפ' וישלח "ללמדנו שהוא לא בטח בצדקו והשתדל בהצלחתו בכל יכולתו"?
3. מהו תקו המשותף לפרושי הרמב"ן בכל הקטעים הנ"ל (וצרף הנה גם את דברי הרמב"ן שחובאו בשאלה ג)?
- אא 4. מה החבדל בין פרושו על דרך "מעשי אבות סימן לבנים" לפסוק ד' ובין פרושו על דרך זו לפ' י"ז?

ב. יז'-ח': וישונו המלאכים אל יעקב לאמרו: "באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו", וירא יעקב מאד ויצר לו...

רמב"ן ד"ה וישונו המלאכים אל יעקב לאמרו: השלוחים האלה עשו שליחותם, אבל לא ספר הכתוב זה, כי אין צורך. ומעם "וגם הולך לקראתך" לאמרו: כאשר אתה הולך לקראתו, כן הוא הולך לקראתך ומחר תפגשתו זה בזה. ד"ה וירא יעקב מאד: בעבור שאסרו לו, כי יצא עשו. מעירו והוא בא לקראת יעקב, ועוד שלקח עמו אנשים רבים, ארבע מאות, היה ירא לנפשו מאד, כי אמר: לא לקח כל אלה אלא רק להלחם בי. והנראה בעיני בענין הזה, כי עשו לא קבל השלוחים כהגון ולא השגיח עליהם, ואולי לא היו לפניו, כי לא נתן רשות שיבואו לפניו וידברו עמו כלל, כי היה הכתוב מספר ששאל לחם: "מה שלום אחי, ומה ענינו ועניני ביתו ובניו? וקלאו לו בשלוש, ואמרו לו, כי אני הולך לקראתו לראותו", והם היו מגידיים כן ליעקב. והכתוב לא ספר שיאמרו השליחים דבר בשם עשו, אבל עברתו שמורה בלבו ולעשות לו תועה* היה הולך בחיל הזה.

* עיין נחמיה ד' ב'.

ותנה השלוחים חקרו במחנה וידעו, כי הוא הולך לקראת יעקב, ונה סעם "וגם", כי אמרו: "באנו אל אחיך אל עשו ולא ענה אותנו דבר ולא שלח לך דבר שלום וגם הולך לקראתך בזרוע וחיל". ולכך הוסיף לו פחד על פחדו "ויירא יעקב מאד ויצר לו"; וכך אמרו רבותינו (בראשית רבה ע"ה ז'), בשלוחים כי הכירו בו שנהא, אמרו: "באנו אל אחיך אל עשו" - אתה נוחג בו כאח וחוא נוחג עמך כעשו".

אבל בסוף כאשר ראה הכבוד הגדול שעשה לו יעקב ואשר הפיל עצמו לפניו שהשתחוה ארצה שבע פעמים מרחוק עד גשתו אליו, נכמרו רחמיו, וחשב כי הוא מודה בבכורתו וגדולתו עליו כאשר פרשתי והתנחם בזה, כי הלבבות לה' המה, לכל אשר יחפץ יטה אותם.

1. מהו הקשי שאתו הוא מיישב בראשית דבריו (עד "כי אין צורך").
2. מה ההבדל בין שתי תשובותיו לקשי הנ"ל (הראשונה עד "כי אין צורך"; השנייה החל מן "והנראה בעיני בענין הזה").

3. השוה את תשובת הרמב"ן הראשונה לדבריו בפסוקים הבאים:

בר' כ"ד כ"ב ד"ה ויקח האיש גזם זחב	"	"	"
" ל"א ז'	"	ואביכן החל בי	"
" מ"ב כ"א	"	אשר ראינו צרת בפשו	"
" מ"ב ל"ד	"	ואת הארץ תסחרו	"
שם' י' ב'	"	וטעם התעללתי החל מן "ותנה הודיע הקב"ח"	"
" י"א א'	"	ויאמר ה' החל מן "ותנה גם בזה קיצור"	"
" ל"ב כ"ז	"	כה אמר ה' החל מן "וטעם כה אמר ה'..."	"

 איבנו ממצות זבחה לה' עד סוף דבריו לפסוק ההוא.

מהו הקושי המשותף לכל המקומות האלה ולפסוקנו ומאי דרכו של הרמב"ן בישוב קושי ממין זה?

4. מה הם שני הפירושים השונים הניתנים ברמב"ן למלת "וגם"?
5. לשם מה מספר הרמב"ן בסוף פרושו לפסוקנו את מה שקרה בפגישת שני האחים, הלא אין מקומו כאן?

ג. ל"ב ט' אם יבוא אל המחנה האחת והכתו והיה המחנת הנשאר לפליטה.

רמב"ן ד"ה והיה המחנה הנשאר לפליטה:

על דרך הפשט זה באולי, כי אמר: אולי ינצל המחנה האחר, כי בהכרתו האחד יברחו, או שמא חשוב חמתו, או תבוא להם הצלה מאת השם. וכך אמרו בבראשית רבה (ע"ו ג') "למדתך תורה דרך ארץ, שלא יביח אדם כל מסונו בזוית אחת".

ורש"י כתב "והיה המחנה הנשאר לפליטה" על כרחו, כי אלחם עמו, התקין עצמו לשלשת דברים לתפילה, לדורון ולמלחמה. וראיתי במדרש (קוהלת רבה ט' י"ח ועוד) מה עשה? זיננס מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ, והתקין עצמו לשלושה דברים... וכן עיקר, ותכונה בזה, כי יעקב יודע שאין זרעו כולו נופל ביד עשו, אם כן ינצל המחנה האחד על כל פנים.

וגם זה ירמוז, שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם. מלך אחד מחם גוזר בארצו על מסונו או על גופנו, ומלך אחר מרחם במקומו ומציל את הפליטים. וכך אמרו בבראשית רבה (ע"ו ג'): "אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכתו" - אלו אחינו שבדרום, "והיה המחנה הנשאר לפליטה" - אלו אחינו שבגולה. ראו כי גם לדורות תרמוז הפרשה.

1. מה ההבדל בינו ובין פירוש רש"י?
2. למה חשב את הפירוש הראשון לפשט ולמה העדיף עליו בכל זאת את פרושו של רש"י? ("וכן עיקר"!).
3. למה שנה - בחביאו את דברי רש"י - מלשונו וחביא את סדר שלשת הדברים כפי שהביאם (לתפילה - לדורון - ולמלחמה) וחוא נגז הסדר שבו מובאים שלשת הדברים בכתוב?
4. מי הם "אחינו שבדרום" ומי הם "אחינו שבגולה"?
5. השוה לדברי הרמב"ן האחרונים ("וגם זה ירמוז") את דברי בראשית רבה (ע"ו ג') "ויחץ את העם... למדתך תורה דרך ארץ, שלא יהא אדם בותן כל מסונו בזוית אחת". ממי אתה למד? מיעקב, שנאמר "ויחץ את העם... וכן הוא אומר (מלכים א' י"ח ד'); "ואחביאם חמשים איש במערה". גם המדרש וגם הרמב"ן לומדים מטעשה יעקב לדורות. מה ההבדל בדרך הלמוד?